

Çaga terbiýesi

Category: Kitapcy, Pedagogika we edep-terbiýe, Sözler

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Çaga terbiýesi ÇAGA TERBIÝESI



Çaga dünýä inip, ýedi ýaşa ýetýänçä uçmahyň guşy saýylýar. Ol çagalaryň kalby pamyk ýaly akdyr, ýumşakdyr. Çaga heniz enäniň göwresindekä terbiýe alyp başlamalydyr diýip, metbugatda kân

çykyş edýärler. Hakykaty öňe sürýärler. Hakykat barasynda oýlananyňda bolsa, onuň aňyrsynda lemmer-lemmer, ummasyz pikirler ýatyr. Onuň diňe bir çetini aňlaýlyň. Enäniň göwresinde çaga düwüp başlanda dogry düwüpmi? Çigişli düwüpmi? Ine, ene terbiýesiniň gözbaşynyň irkip başlaýan ýeri.

Çaga mana düşüp ugrandan özüniň göwnüniň görülmegini talap edip başlaýar. Şol günlerden başlap, çaganyň göwnüni-de tapmaly. Mylaýymlyk bilen akyllý-başly, irginsiz terbiýe berip başlamaly. Ýaşyna görä zähmete uýgunlaşdyrmaly bolýar.

Adamyň iň gőzel döwri çagalyk, ýetginjeklik döwürleri eken. Deň-duşlaryň bilen bile oýnaýarsyň, dost tutunýarsyň. Birnäçeleri bilen bagryň badaşýar. Deň-duşlaryň baky ýadyňda galýar. Ýadyň ýiti bolýar. Zehiniň oýanyp başlaýar.

Garagol çagadan nähak şapbyk dadan bolsaň, şol şapbygyň möhri ýüregiňde hemişelik saklanýar. Sebäbi göwün döwülýär. Ýürek döwülýär.

Kemala geleniňde ýaşulular ýumuş buýrup başlarlar. Olaryň ýumşuny ýerbe-ýer ýerine ýetirseň: «Tüweleme-tüwelem, tüýs atasynyň ogly!» diýerdiler. Ýaşulularuň beren bahasy göwnüňi götererdi.

Hemme çaga deň bolýarmy näme? Buýrulan ýumşy etmeýän çagalar-da bolardy. Olara ýaşulular: «Aý biý-ä, eşegiň kesejesi» diýerdiler. Ýalta çaga üçin parhy näme? Aýt, aýtma, eşegiň gulagyna ýasyn okan ýalydy. Iki çaganyň arasynda näme tapawut bar? Munuň aňyrsynda ene-atanyň terbiýesi, «Aýaly başdan, çagany ýaşdan» diýen türkmen nakylynyň döremeginiň delilnamasy ýatyr.

Göwün galasyny ýýkmak gowy görülyän zat däl. Adamyň göwnüni ýýkmak – agzybirlige badak salmakdyr. Agzalalygyň soňy-da uruş-söğüşe barýar.

Iş usulymdan bir mysaljik getirmekçi. 1945-nji ýylda Gazanjyk (häzirki Bereket) etrabynyň Uşak (häzirki Isgender) obasynda mugallymçylyk kärine başladym. Ilki matematika mugallymy bolup işledim. Ikinji ýyly maňa birunji klasy okatmagy yrandylar. Bir oglanjik garagollygyň derdinden özüne erk edip bilenokdy. Gözüňi sowdugyn besdir, başga bir çagany çümmüklärdi, iteklärdi, özüni böke saýardy. Gepiň gysgasy, ondan çagalaryň ini eze-bezedi. Höre-köşe ederdim. Bolmazdy. Edep-terbiýe barada gulagyna guýardym. Başartmazdy. Daşa ýagys ýagan ýalydy. Ol çaga özünden çekinilýändir öýderdi. Ene-atasyna arka berýärdi. Şol döwürde oňsugy gowy geçýänleriň

maşgalasyndandy. Öýlerinde arkasynyň sypalanmaýandygyny, şarpyk iýýändigini saýgardym. Klasda-da şony küýseýändir diýip oýlandym. Ýerinde oturtmak-da görgüdi. Bir gün gahar ýetjek derejesine ýetdi. Gulak düýbüne sugşuranymy bilmän galdym. Gahar ýatyşdy. Ýalnyşanymy duýdum. Çaganyň göwnüni ýykdy. Ol çaga öýlerine aglap gitdi. Abraýly agasynyň maşgalasy elinden tutup geldi. Her näme bolsa-da düşünişdik. Çaganyň ýüzüni aldy. Şol-da-şoldur, ugruny düzetti. Aradan ençe ýyllar geçdi. Öýlenip, öýli-işikli, bala-çagaly bolupdyr. Sataşdyk. Salamlaşdyk. Saglyk-amanlyk alyşdyk. Birden ýylgyryp: «Ýoldaş mugallym, birinji klasda okaýarkam gulagymyň düýbünü gyzdyrypdyň, şol şarpyk meni düzetti» diýip aýtsa-da, göwnüniň döwürlendigini, ýadyndan çykarmanlygyny duýdum.

Şol ýalňyşlyk maňa-da sapak boldy. Çagany ýüregiň bilen söýseň, ol-da mugallymy söýýär. Arada duýgudaşlyk döreýär. Sapaga höwes artýar.

Çaganyň terbiýesi maşgaladan başlanýar. Şonuň üçinem maşgala abatlygy gözüň göreji ýaly goralmanydyr. Öňräk «*Balkan*» gazetinde *Gurbanberdi Goýunlyýewiň* «*Girdapdaky gelin*»* atly makalasyny okadym. Makalada bir gelin äriň üstüne äre edinendigini žurnaliste gürrüň berýär. Bu hakda okamak agyr düşdi. Öňler barjamly adamlar iki aýally bolupdyr. Indi bolsa haýasyz ýek-ýarym aýallar iki ärlil bolýar. Türkmençilige sygar ýaly zat däl. Ýigidiň ýagdaýy göz önüne geldi. Haramy gelin ikidünýälik ýoldaşynyň göwnünü ýykmag-a bärde dursun, onuň ömrüni weýran edipdir. Dirikä gara ýeriň teýine sokupdyr. Özünüň bolsa o dünýesini ýakypdyr. Türkmen hor-homsulyga çydar, ar-namysyň ýüküni welin dagdan-da agyr görer.

Beterden-beteri bar eken. Golaýda Gyzylatbatda (häzirki Serdar) boldum. Ýaşy bir çene baran adamlar: «Ýaş gelin-gyzlarymyz ar-namysymyza zeper ýetirýärler. Daşary ýurtlardan gelip işleýänlere iki-üç ýyl möhleti bilen şertnama esasynda durmuşa çykýarlar» diýip, arly-namysly gürrüň berdiler.

Muňa nähili biperwaý garap biljek! Haramdan gaýtmaýan gelinsumaklaryň sanynyň artýan bolmagy mümkin. Olaryň öňlerine taýak oklamaly. Öňki öten ahunlarymyz, mollalarymyz şerigatyň ýoluny il arasynda wagyz edipdirler. Häzirki mollalaram şol ýodadan ýöremeli. Ýeri gelende, başga-da bir ýagdaý hakda aýtmak isleýärim. Şol ulamalaryň döwründe-de çopan-çoluga, käbir beýleki adamlara baş wagt namaz okamak başardan däl. Şeýle adamlaryň sadakasyna barmaly däl diýen däldirler. Olary

öz sadakalaryna çagyrandyrlar. Namazsyzyň sadakasyna barmaly däl, sadaka çagyrmaly däl diýen ýaly sözlerden daşda durmaly. Daşda durmasaň köp bendeleriň göwnüne degdigiň bolar. Göwne degmekligiň nämedigini biz ýokarda aýdypdyk. Namaz okamaýanlaryň-da Allatagalanyň ady dilleriniň senasy, ýüreginiň melhemi, onki süňňüniň kuwwaty bolup biler.

Ene-atalaryň öz ogul-gyzlarynyň arly-namysly bolmagyny gazanmalydygyny ýaşulularyň, mollalaryň arasynda janygyp aýtmakdan çekinmeli däl. Ýaşululardan, mollalardan sorasaň-a, olar il içinde ar-namys, zenan buýsanjy barasynda wagyz edýäris diýerler. Ýöne şeýle wagyz-nesihatlar biz-ä gabat gelemzok. Il-günümüz dine, dindarlara uýýar. Sebäbi türkmenleriň hamyrmaýasy urp-adat, halallyk, dogry ýol bilen ýöremekdir. Şonuň üçinem dindarlar türkmeniň arassa neslini gözüň göreji ýaly goramalydygyny giňişleýin wagyz etmelidirler.

Her bir naçar musulman adam nikalaşyp biler. Bu olaryň öz isleglerine bagly. Ýöne öz ýanyňdan bir nysak tapyp, nikasyz bir düşekde ýatmak welin wejeralygyň alamatydyr. Hakyň halan adamsynyň şu babatda aýdanyny durkuň bilen makullaýarsyň. Dogrudanam, biziň ykdysadyýetimizi ýokary derejä ýetirjek bolup ýören daşary ýurtlular wagtlaýynça aýal edinjek bolup, il içine aýlanyp ýören däldirler. Bozuk pällileriň özlari olaryň üstlerine barýandyrlar.

Ýaradan Beýik Alla türkmen ilimi şeýle zatlardan gorawersin!

* G.Goýunlyýew «Girdapdaky gelin», saýtdaky linki:

http://www.kitapcy.ga/news/girdapdaky_gelin/2019-05-25-7126

Tatar ÜYŞMEKOW. Pedagogika we edep-terbiýe